

OM FINLANDISMER

och språkvårdens möjlighet att påverka dem

Språkvården i Finland har arbetat mot finlandismer i cirka hundra år. I ett språkvårdsperspektiv finns det flera olika typer av finlandismer: sådana som är lätta eller relativt lätta att påverka, sådana som är i stort sett omöjliga att påverka och sådana som språkvården inte vill påverka.

Charlotta af Hällström-Reijonen är forskare inom Språkvetenskapliga nämnden vid SLS och arbetar med sin doktorsavhandling om språkvård och finlandismer.

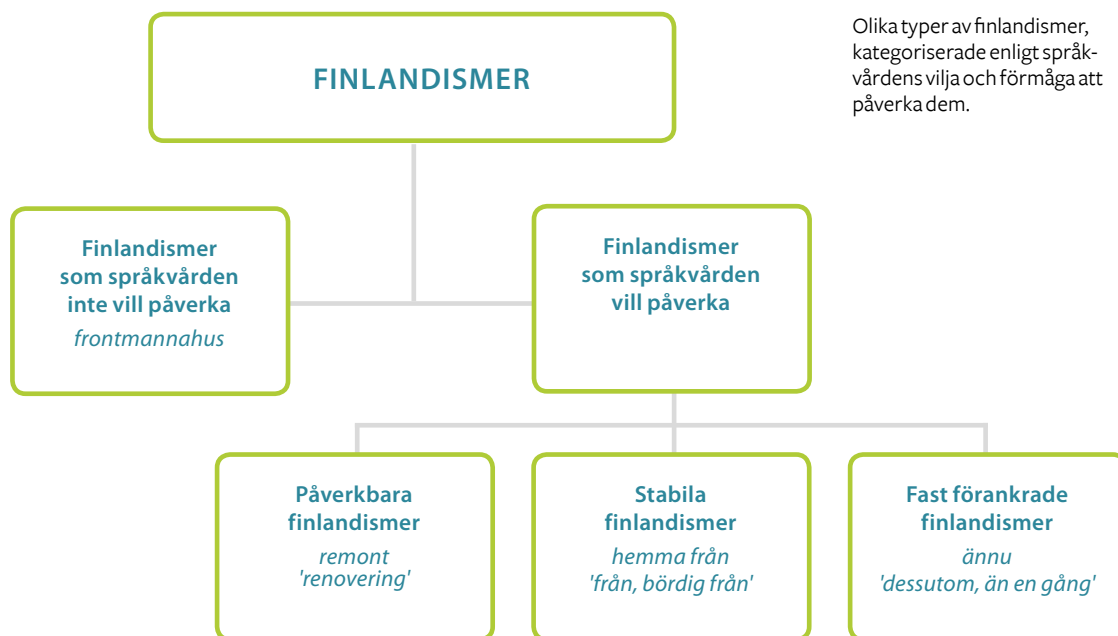
Den finlandssvenska språkvården har haft och har fortfarande som mål att finlandssvenskan och sverigesvenskan inte ska glida ifrån varandra utan utvecklas i jämbredd med varandra. Det uppnås främst genom att finlandssvenskan anpassar sig till standardsvenskan, inte genom ett ömsesidigt närmande mellan de två varieteterna. Detta innebär därmed i praktiken att finlandismer ska undvikas.

Språkvårdens arbete mot finlandismerna inleddes på allvar med Hugo Bergroths bok *Finlandssvenska* (första upplagan 1917) och den förkortade skolverversionen *Högsvenska* (nio upplagor mellan 1918 och 1968). År 1942 grundades Svenska språknämnden i Finland som första språknämnd i Norden. Professionell språkvård i snäv mening började bedrivas på Forskningscentralen för den inhemska språken 1976. Språkvården har bedrivits främst i form av språkriktighetslitteratur (artiklar, ordböcker, språkriktighetsböcker och andra publikationer) och undervisning (skolundervisning, föredrag för olika målgrupper, språkvård för massmedierna). Under senare år har även modern informationsteknik blivit en del av språkvårdens metoder (t.ex. språkgranskningsprogrammet Svesfix).

Finlandismer kan indelas på olika sätt, t.ex. enligt ursprung (fennicismer, russicismer, germanismer osv.), relativ frekvens (statistiska finlandismer och absoluta finlandismer), funktion (oegentliga finlandismer, finlandismer som fyller en lucka i ordförrådet och officiella finlandismer) och gångbarhet. Själv har jag delat in dem enligt hur språkvården vill påverka dem och har lyckats påverka dem.

De finlandismer som språkvården vill påverka kan indelas enligt språkvårdens möjlighet att påverka dem på en skala från lättast till svårast att påverka: påverkbara finlandismer, stabila finlandismer och fast förankrade finlandismer. Med fast förankrade finlandismer menar jag finlandismer som troligen kommer att leva kvar mycket länge i finlandssvenskan, oberoende av språkvårdens försök att motarbeta dem.

Låt mig ge några exempel på finlandismer som är lättare eller svårare att påverka. Jag tror att finlandismen *remont* 'renovering, reparation, restaurering' är lätt att lära sig, och därmed möjlig för språkvården att påverka. *Hemma från* 'från, bördig från, född och uppvuxen i' har använts länge och används fortfarande rätt mycket,

men med en tillräckligt stor insats från språkvården är det knappast omöjligt att påverka användningen av *hemma från*, förutsatt att språkbrukarna inte är av annan åsikt än språkvårdarna. Däremot tror jag att *ännu* i den finlandssvenska betydelsen 'dessutom, än en gång' är så svår att känna igen för en finlands-svensk att språkvården knappast har någon chans att påverka användningen av ordet i denna betydelse. Det förekommer t.ex. i fraser som "Så ska vi ännu ta en titt på vädret", och ett äldre exempel hittar man i J. L. Runebergs dikt "Löjtnant Zidén" i *Fänrik Ståls sägner* (1848): "Då höjde löjtnanten ännu sin arm".

Jag har noterat att det verkar finnas vissa gemensamma egenskaper hos de fast förankrade finlandismerna, egenskaper som gör dem svåra att rensa ur sitt språk även för finlandssvenskar som så vill. Den viktigaste egenskapen är nog att de låter svenska, dvs. består av ett eller flera svenska ord; *kiva* och *sisu* hör alltså inte hit. De är stilistiskt neutrala, vilket utesluter de vardagliga orden, t.ex. *franskisar*. De har råkat ut för en betydelseförskjutning: t.ex. *ännu*, som delvis används på ett annat sätt än i standardsvenskan. De har stöd i finskan: den finlandssvenska användningen av *ännu* motsvarar den finska användningen av *vielä*. Adverbena verkar vara väl företrädade bland de fast förankrade finlandismerna.

Jag har gjort en undersökning bestående av tre delstudier där jag har excerperat finlandismer ur

Hufvudstadsbladet från åren 1915, 1945, 1975 och 2005, de tre första numren respektive år.

I den första delstudien jämför jag förekomsten av finlandismer i *Hufvudstadsbladet* 1915 med Språkbanken i Finland (34 miljoner ord från 1990-talet och år 2000). Undersökningen visar att dagens finlandismbestånd i hög grad är detsamma som 1915. Men även om man kan konstatera att större delen lever kvar, kan man också konstatera att en stor del av de finlandismer som enligt Språkbanken fortfarande är levande endast förekommer i specifika och begränsade sammanhang.

DEFINITIONER

Finlandism

Ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används i finlandssvenska eller som i finlandssvenskan används i en annan betydelse än i rikssvenskan.

Finlandssvenska

Den variant av standardspråket som talas och skrivs i Finland, alltså ett slags finlands-svenskt riksspråk.

” Med fast förankrade finlandismer menar jag finlandismer som troligen kommer att leva kvar mycket länge i finlandssvenskan, oberoende av språkvårdens försök att motarbeta dem.”

I den andra delstudien jämför jag finlandismer som tas upp i de nio upplagorna av Hugo Bergroths *Högsvenska* med finlandismer excerperade ur Hufvudstadsbladet åren 1915, 1945 och 1975. Syftet med delundersökningen är att se om Högsvenska kan ha haft effekt på språket i Hufvudstadsbladet. Man kan konstatera att det finns finlandismer som har minskat i frekvens, men också att det har uppstått nya under den undersökta perioden.

I den tredje delstudien undersöker jag fem kontextoberoende finlandismer excerperade ur Hufvudstadsbladet 1915, 1945, 1975 och 2005. Jag jämför dessa med språkvårdslitteratur (språkspalter, artiklar och liknande) och diskuterar om språkvården har påverkat användningen av dem eller inte. De undersökta finlandismerna visade sig vara av tre typer: A) fast

förankrade finlandismer, B) finlandismer som förefaller att öka och C) finlandismer som kan ha påverkats av språkvården.

Delstudierna bekräftar varandra. Finlandismbeståndet är rätt stabilt även om språkvården förefaller ha påverkat i vissa fall. Mycket förenklat kunde man säga att språkvården inte har lyckats särskilt väl med att arbeta bort finlandismer, även om man med rätta kan fråga sig hur vårt språk hade sett ut utan språkvårdens insats. Klart är i varje fall att de finlandssvenska språkvårdarna knappast kommer att lyckas med att utrota alla finlandismer, framför allt inte de fast förankrade finlandismerna. ■

CHARLOTTA AF HÄLLSTRÖM-REIJONEN

”Då höjde löjtnanten **ännu** sin arm”, skaldade J. L. Runeberg om löjtnant Zidén i *Fänrik Ståls sägner* 1848. Litografi ur Karl Theodor Staaffs *Taflor till Fänrik Ståls sägner med Finska arméns uniformer 1808–1809*, Stockholm 1862–63.

